

KORTÁRS IFJÚSÁGI IRODALOMMAL A TOLERANCIÁRA NEVELÉSÉRT Ajánlás a Szembenezés Alapítvány és a HETI Krókuszt Projektjéhez

A holokauszt témának nemcsak hatalmas szakirodalma van, hanem nagyon gazdag a szépirodalmi feldolgozottsága is. *John Boyne A csíkos pizsamás fiú* című, 2006-ban az Év Gyermekkönyve díjat elnyert regénye elindította a témát feldolgozó ifjúsági művek hullámát is.

A Pagony/Tilos az Á kiadó óriási könyvválasztékában fontos szerepet töltenek be a nemcsak szórakoztató célú könyvek, hanem komoly, érzékeny témákat is feldolgozó alkotások. A Krókuszt Projekt tematikájához szorosabban két könyvünk kapcsolódik.

2017-ben jelent meg magyarul *Monica Hesse A kék kabátos lány* című regénye, 2018 szeptemberében pedig *Igaz Dóra Egy fiú csapatból* című könyve.

A külföldi szerző műve inkább nagyobbaknak ajánlható (14 évestől), Igaz Dóra kisregénye pedig kifejezetten a kisebb, 10-12 éves korosztálynak.

Magyartanárként rendkívül fontosnak tartom, hogy a korosztályt a saját nyelvén szólítsuk meg bármelyik témában is gondolkodunk, illetve, hogy a felfoghatatlan történelmi esemény egy olyan fikciós keretben jelenjen meg, amely nem elidegenítő számukra. Ez egyáltalán nem jelenti a téma elsőkélyesítését, sokkal inkább közelebb hozatalát segítheti elő.

A fenti két regény nem hagyományos értelemben vett „holocaust könyv”, nézőpontjuk, elbeszélésmódjuk új optikát adhat a téma feldolgozásához, megértéséhez.

Bázisszöveg: Igaz Dóra: Egy fiú a csapatból (Pagony Kiadó, 2018)

A foglalkozások alapvető tevékenységei: szituációs játék, olvasás, drámapedagógiai feldolgozás és beszélgetés a mindennapi egyszerű konfliktusos helyzetekből, tapasztalatokból kiindulva másság(ok)ról, tabukról és hozzá való viszonyainkról a kortárs ifjúsági könyvek segítségével.

A foglalkozásoknak keretet adhat az osztályfőnöki, az etika és az irodalom óra is, amelyek elsőjén a projektben résztvevő, azt vezető tanár ismerteti a projektet és koordinálja a foglalkozások alapján a diákok által készített tervet. Ez lehet a könyv egy részletének dramatizált feldolgozása vagy saját jelenet írása és bemutatása akár élő előadásban, akár filmre forgatva, de ezt a kimenetet nem szeretnénk nagyon behatárolni. Nagyon fontos, hogy a tanár ebben a folyamatban valóban mint egyfajta moderátor vegyen részt, megteremtse és megtartsa a partneri kapcsolatot osztályával/csoportjával. Azaz, míg a tevékenységi formák és a témák tőle jönnek, aközben fontos azt is képviselnie, hogy nem az egyetlen helyes megoldást kell megtalálniuk a foglalkozás/program végére, hanem mindenkinek saját válaszai lehetnek és legyenek is a felvetődő kérdésekre.

Az ismerkedés a projekttel egyfajta ötletbörze, motiválás, projekttervezés, amely során teret kell kapnia a diákok érdeklődésének, téma iránti elköteleződésének, önálló elképzeléseinek. A tanár támogassa ezeket, és igyekezzen a megvalósítás speciális lehetőségeire felhívni a figyelmet. Ezek a projektpartnerek által felajánlott lehetőségek, a magyar nyelv esetében ilyen lehet a szerző és/vagy szerkesztő elhívása.

A foglalkozások, némileg leképezve a kisregény felépítését (az általánosabb problémafelvetés után), részletek olvasására épülnek, azaz késleltetik a kibontakozást, megismerést, megértést.

Mivel a különböző osztályok/csoportok valószínűleg más tempóban haladnak, ezért nem 45 perckre szorosan lebontott foglalkozástervvel szeretnénk megkínálni a pedagógusokat, inkább „csak” egy felépítési ívvel és különböző munkaformákkal, amelyekkel a pedagógus saját, ideálisnak gondolt tempójában haladhat. Ehhez valószínűleg minimum négy alkalom szükséges, de valószínűbb, hogy legalább 6-8 órát igényel a valóban alapos végiggondolás, feldolgozás. A három nagy fázist mindenképp érdemes megtartani.

I. fázis:

a) Konfliktusokat okozó mindennapi helyzetek és megoldásaik

4-5 fős csoportokban dolgoznak együtt a gyerekek, a következő kiinduló kérdések alapján: Melyek azok a helyzetek a mindennapokban, amik felbosszantanak? Milyen reakciókat vált ez ki belőled? Milyen szavakat használsz? Hogyan vezeted le az indulatod? Hogyan reagálnak erre a környezetben lévőkhöz?

A megbeszéltek alapján előadnak egy közösen összeállított jelenetet, a többiek megbeszélik, közösen értékelik: ismerős volt-e a helyzet, szerintük helyesen viselkedtek-e a többiek, egyetértettek-e a reakciókkal?

b) Nyelvi fordulatok, címszavak, amiket hallunk, használunk, de nem szeretünk/nem értünk

Frontális beszélgetés a könyvből kiemelt szövegrészek alapján (a szövegek kivetíthetők, vagy fénymásolatban odaadhatók a diákoknak):

kérdések:

- Ismerősek-e a helyzetek?
- Milyen viszonyok, magatartások jelennek meg?
- Mi lehet a feszültség, elhallgatás hátterében?

Ilyenkor, ha az ember jól elvan, sokkal gyorsabban múlik az idő, gondolta Dani és közben röhögött magán amiatt, hogy ilyen közhelyes baromságokat fogalmaz meg. Anya meg a másik, aki csak közhelyekkel tud kommunikálni. Szépen megkérdezi, hogyan érezte magát itt Zsombiéknál. Erre meg csak ugyanolyan szépen azt lehetne felelni, hogy jól. Vagy esetleg vállat rántani. Végül is mindkettő ugyanazt jelenti.

.

.

.

Apa már otthon volt, mire hazaértek. Dolgozott még valamit a gépen, vagy legalábbis úgy tett, mintha dolgozna. Gondterhelten masszírozgatta az orrnyergét, amitől azt remélte, legalábbis Dani véleménye szerint, hogy igazán elfoglaltnak tűnik. Ő is megkérdezte azért, hogy érezte magát Zsombiéknál. Ugyanolyan szépen, mint anya. És Dani ugyanolyan szépen válaszolta, hogy jól.

.

.

.

Apa fel-alá sétált a szobában, mintha az idegességet akarná a lábán keresztül eltávolítani magából, anya meg ült és az állát a tenyerébe hajtva meredt maga elé. Szomorúnak látszott és Dani csak sejtette, hogy az előző téma van még a levegőben, de hogy miért, azt eleinte még az elhangzó mondatokból sem értette meg.

- *Nem kellett volna így rátámadnunk – mondta anya. – Fogalma sincs arról, mit mondott.*
- *Elég baj – horkant fel apa.*
Anya bólintott. Aztán megrázta a fejét. Úgy tűnt, maga sem biztos abban, egyetért-e apával.
- *Kicsi még – vette elő az adu ászt, ahová mindig visszakanyarodhatott. – Nem kell még erről az egészeztől tudnia.*

.

.

.

Dani a torkában érezte a szívverését.

Közös beszélgetés további kérdései:

- Milyen ötleteitek vannak, mire célozhatnak a szülők? (1.: tabuk)
- Ti milyen szituációkban éreznétek/éreztek úgy magatokat, mint Dani?

c) Mi a tabu? Mik a történelmi tabuk?

„- Kicsi még – vette elő az adu ászt, ahová mindig visszakanyarodhatott. – Nem kell még erről az egészről tudnia.”

- 4-5 fős csoportokban a gyerekek csomagolópapíron gyűjtsék össze, mit értenek a tabu fogalma alatt (Ha nem értik, segítsünk nekik – olyan témák/jelenségek, amikről úgy érzik, nem szabad/lehet beszélni/vagy: ami foglalkoztatja őket, de nem tudják, hogyan hozzák fel a témát)
- a csoportok kiteszik egymás mellé a csomagolópapírjaikat, összevetik az egyezéseket, megbeszélik a különbségeket, értelmezik, mit miért gondolnak tabunak
- A felsoroltak közül melyeknek van szerintük történelmi és társadalmi vonatkozása? (A fogalmak tisztázásához tanári magyarázat valószínűleg szükséges lesz.)

Mottóként/gondolatébresztőként beemelhető másik szövegrész:

„Tegnap az osztályban azt mondták valakire, hogy lúzer zsidó. – kezdett bele. – És ez csak azért hangozhatott el, mert aki mondta, annak fogalma sincs az egészről. Sőt, az osztályból senkinek nincs fogalma az egészről.”

II. fázis a könyv bizonyos részleteinek feldolgozása

a) Kirekesztettségek

„-Ne címkézd az embereket, jó?”

Kiinduló drámajáték:

4/5 fős csoportokban egy – egy állóképben megjeleníteni egy – egy olyan, általuk kitalált szituációt, amelyben a többség egy valaki ellen fordul.

Feladat: a többiek értelmezzék az állóképet (Ki volt a kirekesztett, ez hogyan jelent meg, lehet-e sejteni, mi a kizárás oka?)

Fejezetolvasztás (Rövidek a fejezetek, de az idővel való takarékoság miatt ezeket otthoni elolvasásra is fel lehet adni)

6. fejezet második fele, az *„Oké, akkor hogy lesznek a csapatok? – kérdezte meg Dani.”* mondattól (37.o.): Mit él át Dani? Hogyan értelmezték/értékeltek a viselkedését?

7. fejezet: Hogy viselkedik a két fiú? Egyetértetek valamelyikük viselkedésével? Ti hogyan reagálnátok a helyükben? Milyen folytatást vártok az utolsó mondat után?

8. fejezet: Hogyan értitek ezt a mondatot? Mit gondoltok erről a mondatról?: *„Azt meg nehéz volt elképzelnie, hogy egy kölyökcsapat sorsába beleszóljon a világtörténelem. Még akkor is, 1944-ben. És mit akar az öreg ezzel a hangzatos szöveggel, hogy nekik kellett volna inkább beleszólni a világtörténelembe?”*

9. fejezet: Szerintetek mi a párhuzamok szerepe? Mi lehet a funkciója a bácsi hosszú (és unalmas?) elbeszélésének? Miért fontos az alábbi mondat? :

- *Igen – bólintott a bácsi. – Ugyanolyanok voltak az emberek, mint a maiak. Akkor, 1944-ben.*

10. fejezet: Milyen hasonlóságot ismer fel Dani a saját története és az 1944-es történet között? Helyénvalónak érzed-e a párhuzamot?

b) Emberi magatartásformák, egyéni és történelmi „következtetések” 1.

„Ennyi telik ki a felnőttektől – vonta le a következtetést.”

Fejezetolvasztatás (Rövidek a fejezetek, de az idővel való takarékoság miatt ezeket otthoni elolvasásra is fel lehet adni)

11. fejezet: Hogyan ítéletek meg Zsombi dédpapájának viselkedését? Szerintetek ti hogyan viselkedtetek volna abban az 1944-ben játszódó helyzetben?

13. fejezet: *„Ha a végét ismeri is a történetnek, nem mindegy, hogyan jutnak el odáig. Jó lenne, ha felbukkanna végre a jó. Minden normális sztoriban vannak hősök. Ha el is buknak a harcban, a végsőig küzdenek és így mindig ott a remény, hogy nem a sötét oldal győzedelmeskedik. Az sokkal ijesztőbb, ha nincs senki, aki szembe merne szállni a gonosszal. Azért jók a mesék, mert ott mindig van valaki, aki megpróbál harcolni. A kalandfilmekben ugyanúgy. Sőt, a számítógépes játékokban is. Ezekben a világokban az ember tudja, melyik oldalon kell állnia. 1944-ben, úgy tűnik, más volt a helyzet. Voltak gonoszok. És áldozatok. Meg csendes szemlélődők, akik nem akartak sem egyik, sem másik lenni.”*

Mit gondoltok a „csendes szemlélődőkről”? – Mindenki válasszon magának „szerepet” - hős megmentő vagy csendes szemlélődő vagyok? Próbáljátok érvekkkel meggyőzni a másik csoportot, hogy a ti álláspontotok a helyes!

14. fejezet: Milyen hatást vált ki belőled a történet? Tartalmaz számodra felfoghatatlan/érthetetlen mozzanatot? Ha igen, melyik az és miért?

16. fejezet: Mi rémiszti meg Danit? Számodra érthető a reakciója?

„Dani először azt akarta mondani, egy osztályfényképpel nem érnének semmit, mert azokat valahogy mindig úgy csinálják, hogy mindenki a lehető legcikisebben nézzen ki rajtuk, de aztán nem mondta mégsem. Zsombi ezzel úgyis tisztában van. És nem is ez számít.

- *Kár – felelte cseppnyi gondolkodás után.*
- *Kár – ismételte meg Zsombi is. – Bár valahogy el tudom képzelni Endrét meg a többieket fénykép nélkül is.*
- *Én is – mondta Dani. Ami csak félig volt igaz. Mindig mai gyerekarok ugrottak be neki, ha megpróbálta maga elé festeni a történetet. És mivel ez megrémisztette, inkább meg sem próbálta elképzelni őket.*

Újra támadt egy pillanatnyi csend és ebből egyértelmű volt, hogy Zsombi még akar valamit mondani. Illetve olyan valamit akar mondani, amit nem olyan egyszerű csak úgy belehadarni a laptop képernyőjébe.

- *Az a fénykép – kezdett bele aztán. – Az a megsárgult izé. Amin a papa van gyerekként.*
- *Aha – felelte Dani.*
- *Anyu szerint a papa pont úgy nézett ki, mint én.*
- *A felnőttek mindig ezt mondogatják – húzta meg a vállát Dani. – Olyan az orrod, mint az anyukádé, olyan a szemed, mint az apukádé, a homlokod meg tiszta nagymama. Na és?*
- *Nem érted – mondta Zsombi. - Nem akarok olyan lenni, mint a papa volt. Nem akarok úgy viselkedni.*

De. Dani értette. Éppen azért hozta elő ezeket a marhaságokat, mert el akarta venni az élet a dolognak. Csak éppen nem lehetett.

- *Szerintem a papád rendes volt – felelte vonakodva. – Nem csinált semmit.*

- *Hát éppen ez az - jött ki Zsombiból. – Vannak helyzetek, amikor nem elég, ha rendes vagy és nem csinálsz semmit.*

**c) Emberi magatartásformák, megoldási lehetőségek? 2.
Kinek az „ügye”?**

„Ez nem csak a zsidóknak fontos – mondta Zsombi keményen.”

Részletolvastatás

Mi történik a jelenetben? Hogyan ítéled meg az egyes szereplők viselkedését?

17. fejezet: *„Válóczy még mindig vigyorgott. Közelebb hajolt Danihoz és barátságosan vállon veregette.*

- *Veled nyerünk – mondta. – A Zalán csak egy lúzer zsidó.*
- *Lúzer zsidó – nyertett fel Szalatnyai is.*

Dani nem is tudta, mi történt. Mirzák épp akkor léphetett be a terembe, az ő kappanhangú visítása hallatszott, a lányok sikoltoztak és Válóczy vérző orral maradt összegörnyedve a padlón, amíg Danit hárman próbálták elvonszolni a közeléből. Egy kicsit arrébb Szalatnyait és Zsombit igyekeztek szétválasztani. Szalatnyai fájdalmasan üvöltött, de Zsombi nem hagyta abba a gyomrozást. Mirzák tehetetlenségében egyre magasabb frekvencián kiabált, mire a folyosóról meg a közeli tantermekből is összesereglettek a tanárok, Danit végül Kövesdi fogta le.”

.
.

.

„Nos? – kérdezte az igazgató néni.

- *A Dani megőrült – ordította Válóczy. – Nekem támadt! Ok nélkül nekem támadt!*
- *A Zsombi meg engem kezdett rugdosni – szipogta Roli, aztán felemelte a lábát, hogy most ő rúgjon bele Zsombiba. Sikerült is sípcsonton találnia Zsombit, aki nem lépett odébb, hogy elkerülje a mozdulatot. Mindössze egy megvető pillantást vetett Roli felé, amivel még inkább felhergelte. Csak az igazgatónő kemény tekintete szorította vissza a Szalatnyaiban az ordítást.*
- *Nos? – kérdezte az igazgató néni újra metsző hangon.*

Dani nem válaszolt. És nem mondott semmit Zsombi sem. Válóczy és Szalatnyai egymás szavába vágva kezdtek beszélni, egyre inkább hadarva és egyre hangosabban. Ezek nem értenek semmit, futott át Danin és nem kellett Zsombira néznie ahhoz, hogy tudja, ő is ugyanerre gondol. Ezek nem értenek semmit.

Az igazgató néni egy kézmozdulattal vágta el a panaszáradatot.

- *Dani, Zsombor. Töletek akarom hallani.*

Dani csak azért nem vont vállat, mert már az óvodában megtanulta, hogy emiatt biztos hegyibeszédre számíthat a felnőttektől. Különben legszívesebben azt csinálta volna. Mert mit is mondjon el? Hogy Válóczy meg Szalatnyai lúzer zsidókat emlegetett? Igaz, nem rá mondták, de végül is az tökmindegy. Akkor is így kezdődött. Akkor, 1944-ben. A felnőttek, akik megakadályozhatták volna, akkor sem csináltak semmit. És anyáéktól a mai napig csak annyi telik, hogy sápióznak. Akkor neki kell tennie valamit. Még akkor is, ha igazgatói intő jár érte.”

Ti hogyan oldanátok meg az otthon és az iskolában kialakult helyzetet? (1.: 19. és 20. fejezetből vett részletek)

4-5 fős csoportmunkával dolgozzunk újra

Az egyes csoportok egymástól elkülönítve dolgoznak ki egy-egy jelenetet (otthoni konfliktus, iskolai konfliktus) a fenti szövegrészletek alapján. Ők írják meg a szövegét, kiosztják a szerepeket, majd egymásnak eljátsszák. A csoportok értékelik, megbeszélik egymás megoldásait egy moderált disputa keretében.

19. fejezet:

- *Ki kell vennünk ebből az iskolából a gyereket – tördelte a kezét anyja.*
- *Miért, máshol jobb a helyzet? – mondta metsző gúnnyal apa. – Mindenhol csak mocskos zsidó kölyök lesz.*

Oda sem figyeltek, szúrta meg Danit. Fel sem tűnt nekik, hogy nem őt zsidózták le, hanem a Dömötör Zalánt. Aki még véletlenül sem zsidó. Csak a vészcsengők indultak be automatikusan anyáék agyában. Rögtön menekülnének, mintha ez lenne az egyetlen út. És az ő feje fölött döntenek, mintha nem lenne semmi, amit ő nem tehetne.”

20. fejezet:”*Kevesen voltak még bent az osztályban, amikor Dani reggel megérkezett. Válóczy már ott volt, ő mindig korán jött, mert korán indultak dolgozni a szülei, Dani nem lepődött meg, hogy most is ott találta a sarokban gunnyasztva. És azon sem lepődött meg, hogy Válóczy fel sem nézett, amikor ő belépett a terembe. A többiek érdeklődve figyelték a fejleményeket. Danit kitiltották abból a chatszobából, ahol az osztály tagjai tegnap suli után megtárgyalták az énekórán történeteket, őt is meg Zsombit is, ahogy várható volt, de Flóra rájuk írt és beszámolt mindenről. Az osztály találgatott, hogy mi történhetett, és vadabbnál vadabb elméletekkel rukkoltak elő. „Azok álltak mellétek, akik nem bírják Petiék stílusát” – írta Flóra, és Danit nem érte újdonságként ez az információ. Hát persze. Ez egyelőre arról szól, ki melyik klikkbe tartozik. Vagy még inkább, hogy hová akar tartozni.”*

Dani azért köszönt Petinek. És rossz érzés volt, hogy a Válóczy nem fogadta. Persze valahol érthető volt. Ő sem fogadná annak a köszönését, aki egy poén miatt beverné az orrát. Sajnálta Petit. Sajnálta az egész helyzetet.

3. fázis: közös megoldás keresése, visszacsatolás, projekt készítése

Visszacsatolás: hogyan érintette meg őket a történet s a valós történelem. Milyen reflexiók születtek? Hogyan érezték magukat a könyv feldolgozása alatt, érzik-e, hogy megtudtak valamit, többet tudnak valamiről, megváltozott-e a véleményük, látásmódjuk.

Milyen módon tartják feldolgozhatónak, másoknak is átadhatónak az élményeiket, tapasztalataikat? Közös projekt megtervezése

Vinczellér Katalin